

SLIKARSKA BAŠTINA CRKVE SV. NIKOLE U PAZINU: U POVODU 750. OBLJETNICE

L. Kecheisen, Sv. Margareta Kortonska u molitvi

Bogorodica od Karmela s Djetetom na prijestolju, početak 18. st.

L. Kecheisen, Smrt sv. Josipa 1759.

Što skrivaju tajne slika nakon restauracije

Uskršli Krist sa sv. Mihovinom i sv. biskupom, prv. četv. 17. st.

Slike su restaurirali djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu u razdoblju od 1998. do 2016. godine. Župna crkva sv. Nikole povijesni je i umjetnički spomenik grada Pazina

- U povlastici pape Aleksandra III. iz 1178. godine spominju se crkve Staroga i Novoga Pazina koje su, čini se, tvorile jednu župu

PIŠE prof. Josip ŠIKUĆ

U godini u kojoj župna crkva Sv. Nikole obilježava 750. obljetnicu dovršena je restauracija njezine bogate slikarske baštine. S obzirom da su se prilikom čišćenja, ili skidanja naknadnog oslika na nekim slikama pojavili novi detalji, prilika je da se cjelokupna slikarska baština pazinske župne crkve prezentira široj javnosti.

Slike su restaurirali djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu u razdoblju od 1998. do 2016. godine. Župna crkva sv. Nikole povijesni je i umjetnički spomenik grada Pazina. Smještena je između središnjega trga i Kaštela, na sjeverozapadnoj rubi Pazina. Spominje se prvi put 1266.

Monumentalne freske

Kao prepozitura (proštija) Pazin se u pisanim ispravama prvi put spominje 1276. godine. Pazinski je župnik nosio naziv prepozita i to kao ured i znak samo-

stalnosti njegove funkcije, koju mu je podijelio porečki biskup zbog toga što se nalazio u središtu Pazinske knežije. Pazinski prepoziti imali su zamjetan ugled u odnosu na ostale svećenike Porečke biskupije austrijske Istre, ali nisu imali vlast nad njima.

U povlastici pape Aleksandra III. iz 1178. godine spominju se crkve Staroga i Novoga Pazina koje su, čini se, tvorile jednu župu. Kakva je bila srednjovjekovna crkva Sv. Nikole? Ako je suditi prema grafici Pazina, slovenskog polihistora Janeza Vajkarda Valvasora iz 1678./79. godine, tada je to bila malena, jednobrodna romanička crkva sa zvonikom u desnom pročelnom uglu lađe. U 15. stoljeću crkvi je prigrađeno veliko kasno-

gotičko poligonarno svetište s mrežastim svodom.

Ova tipična konstrukcija gotičke arhitekture prenesena je u Istru preko sjevernih i sjeverozapadnih krajeva, a Pazin je postao uzorom i ishodišnim mjestom širenja takvoga tipa svetišta u Istri i na Kvameru tijekom 15. i 16. stoljeća. Na zi-

dovima i svodu svetišta izveo je oko 1470. godine anonimni majstor monumentalne freske visoke umjetničke kvalitete. U 17. stoljeću sa sjeverne strane svetišta dograđena je sakristija, a uz lađu su simetrično prključena dva para jednakih kapela pravokutnog tlocrta koje su imućni dobročinitelji i bratovštine podizali kao svoje zavjete. Kapele su građene od 1635. do 1681. godine.

Sedam oltara

Do potpune obnove crkve došlo je za vrijeme prepozita Antuna Vida Franjula (1739.-1774.). U tom razdoblju dograđen je još jedan par kapela, probijeni su zidovi između kapela koje su povezane velikim otvorima poput traveja bočnih brodova, uzdignuta je i nadsvodena lađa. Otvoreni su prozori na sjeveroistočnoj i jugoistočnoj strani svetišta, umjesto starih gotičkih, te dva prozora na južnoj strani. U svetištu je - u istočnome jarmu, probijen portal u sakristiju, a nad ulazom u lađu izgrađeno pjevalište trapezoidnoga oblika s prostorom za orgulje. Barokna rekonstrukcija

L. Kecheisen, Evandelist Matej

PAZINSKE ŽUPNE CRKVE

Vizija sv. Antona padovanskog 1658.

crkve završena je 1764. godine, kada ju je posvetio porečki biskup Gašpar Negri.

U crkvi se nalazi sedam baroknih oltara; glavni oltar Sv. Nikole i šest pobočnih, plošno prisljonežnih uz zidove bočnih kapela. Od njih su dva mramorna: Bogorodice od Ružarija i Gospe Karmelske, a četiri zidane oltara: Sv. Josipa, Sv. Antuna Padovanskog (Sv. Liberata), Sv. Margarite (Rite) iz Kortone i Sv. Križa. U svetištu se ističe raskošni mramorni oltar Sv. Nikole koji se pripisuje Pasqualeu Lazzariniju, majstoru iz Gorice, podignut prije 1745. godine. Oltarna slika Apoteoza sv. Nikole iz Barija, prikazuje sveca na tronu od oblaka u bogatom biskupskom ruhu s biskupskim štapom u lijevoj ruci, dok desnom rukom blagoslivlje tri zlatne jabuke na knjizi koju mu pruža na jastučiću anđeo s lijeve strane.

Slika ima kompozicijsko rješenje blisko oltarnoj pali s prikazom Nebeske slave sv. Pavla

Pustinjaka u župnoj crkvi u Svetom Petru u Šumi. Autorstvo slike Apoteoza sv. Nikole iz Barija pripisuje se kasnobaroknom slikaru Leopoldu Kecheisenu (1726.-1799.), koji je vodio slikarsku radionicu u pavlinskom samostanu u Sv. Petru u Šumi, od 1755. do 1782. godine, kada je odlukom Josipa II. samostan zatvoren.

Radionica je osnovana zbog opremanja obnovljene pavlinske crkve sv. Petra i Pavla. U Istru je došao već kao slikar (pictor) vjerojatno iz alpske ili subalpske regije. Radio je i za druge naručitelje, uglavnom na području austrijske Istre, a za najveće radove imao je pomoćnike. Za pazinske franjevece izradio je ciklus Dvanaest apostola. U svom radu služio se predlošcima različitih razdoblja i provenijencije. Oltarna pala Bogorodica od Ružarija na istoimenom mramornom oltaru (datiran 1744. godinom na predeli, pripisuje se Antoniju Michelazziju, majstoru iz Gra-

diške na Soči), djelo je nepoznatog slikara, nastala oko 1774.

Na tronu od oblaka, koji rukama pridržava velika lebdela figura anđela izvijena tijela u suknji i haljini razgibanih i voluminoznih nabora, sjedi Bogorodica s Djetetom u krilu. Oboje drže ružarij (krunicu). Elegantnom kretnjom Bogorodica pruža svoj ružarij paru anđela koji lebde uz nju, dok se ispod njih pruža prostran i brodovit krajolik. Opisani prizor uokviruje naslikani arhitektonski okvir na kojem je, u ovalnim medaljonima povezanim stiliziranim rozetama, prikazano petnaest otajstava sv. ružarija. Slika je pripisivana mletačkom slikaru Pier Antoniju Novelliju (1729-1804).

Plastičnost likova

Oltar je podignut 1744. godine kada je Novelliju bilo svega 15 godina. Plastičnost likova s chiaroscuro efektima, tople boje neba i inkarnata,

Inventar napuštene crkve

U sakristiji se nalaze četiri oltarne slike koje se pripisuju Leopoldu Kecheisenu - Poklonstvo pastira, Uznesenje Bogorodice, Sv. Antun Opat sa sv. Ivanom Evanđelistom i sv. Blažom te Apoteoza sv. Margarete Kortonske. Navedene slike, osim slike Sv. Antun Opat sa sv. Ivanom Evanđelistom i sv. Blažom, zajedno sa slikom Apoteoza sv. Nikole iz Barija s glavnog oltara, najvjerovatnije su pripadale inventaru napuštene pavlinske crkve sv. Marije na Jezeru kod Čepića, odakle je dio njezina inventara, nakon zatvaranja samostana 1783., prenesen u pazinsku Crkvu sv. Nikole. Na sjevernom zidu sakristije dva su portreta iz prve polovine 18. stoljeća. Na njima su prikazani tršćanski biskupi Andrea i Enrico Rapicio. Autor je vjerojatno domaći majstor školovan u srednjoeuropskom slikarskom krugu.

Na južnome zidu sakristije nalazi se portret prepozita Antuna Vida Franjula nastao 1747. godine. Za njegove prepoziture temeljito je obnovljena crkva stoga se uz gornji rub, između ostaloga, na natpisu navodi: pun zasluga za ovu crkvu.

Pobjeda nad smrću

U župnoj zbirci nalazi se slika Uskrsli Krist sa sv. biskupom i sv. Mihovinom, djelo nepoznatog mletačkog slikara iz prve četvrtine 17. stoljeća. Uskrsli Krist ukazuje se na nebu blago tordirana tijela, raskrivenih ruku i nogu u širokom raskoraku. U rukama drži stijeg koji ukazuje na njegovu pobjedu nad smrću. Uskrslog Krista promatraju sv. Mihovil arkandeo i jedan sveti biskup, vjerojatno sv. Nikola. Slika se izvorno vjerojatno nalazila na nekom od oltara župne crkve. Riječ je o vrlo zanimljivom djelu koje odaje snažan utjecaj Jakopa Negrettija, poznatijeg kao Palma Mladi (oko 1548.-1628.) te općenito, specifičnosti venecijanskog kasnorenesansnog slikarstva.

Prikaz četiriju evanđelista

U župnoj zbirci nalaze se i Prikazi četiriju evanđelista, slike oktogonalnog formata koje su ukrašavale ogradu drvene polikromirane propovjedaonice, djelo Leopolda Kecheisena. Prikazi su nastali prema istom predlošku s uklada ulaznih vrata pavlinske crkve sv. Marije u Lepoglavi. Krupne polufigure svetaca s identifikacijskim atributima smještene su u skučen, nedefiniran prostor i reljefno su istaknute na tamnim pozadinama.

Portret prepozita A.V. Franjula 1747.

richly draped and moved draperies with thick namazima boje te izvijeni anđeo u letu prilog su datiranju ovog djela u ranije razdoblje venecijanskog slikarstva, na tragu utjecaja Giovannija Battiste Piazzette i njegovih sljedbenika. Giovanni Battista Piazzetta uz Giovannija Battistu Tiepola (1696.-1770.) posljednji je značajni predstavnik mletačkog monumentalno-dekorativnog baroknog slikarstva. Radio je velike dekorativne kompozicije u sakralnim i profanim objektima u Veneciji, Würzburgu i Zadru.

Ostala četiri oltara podignuta su u drugoj polovini 18. stoljeća. Sagrađeni su od

cigle, štuka i gipsa. Svi su mramorizirani, tj. slikarskim sredstvom ukrašeni imitacijama mramora i njegovih šara. U cjelini gledano, ansambl od četiri bočna oltara u konstrukcijskom i dekorativnom smislu oponaša mramorne oltare, plošno prisljonežne uz zidove bočnih kapela. Autor oltarne pale Smrt sv. Josipa je Leopold Kecheisen koji se na slici i potpisao - F. Leopold Kecheisen pin(xit) 1759. Slika prikazuje patetični lik umirućeg sv. Josipa u poluležećem položaju. Josip umire u nazočnosti Isusa i Bogorodice. S leđa ga pridržava anđeo raširenih krila.

Iznad središnje skupine likova, na oblaku, leže potrušene dva anđela nad knjigom. U donjem desnom kutu dva putta promatraju događaj, u ruci drže rascvali štap - svečev atribut. Oltarna pala naslikana je prema grafičkom predlošku nastalom prema slici Smrt sv. Josipa baroknog slikara Marcantonija Franceschinija (1648.-1729.), u crkvi Corpus Domini u Bologni (nastala između 1686. i 1688.). Kecheisen se doslovno držao predloška.

Franceschini je radio u Rimu, Genovi, Modeni i Piacenzi. Bio je učenik i sljedbenik slikara Carla Cignanija (1628-1719), posljednjeg značajnog predstavnika monumentalnog kasnobaroknog slikarstva bolonjske škole.

Na oltarnoj slici Sv. Margareta Kortonska u molitvi, koja se pripisuje pavlinskom slikaru Leopoldu Kecheisenu, svetica u tamnosmeđem franjevačkom ruhu, okružena tamnim stijenjem i raslinjem, pri gotovo noćnom osvjetljenju, kleči u molitvi, s krunicom u ruci pred raspekom.

Mrtvi zaručnik

Desnim laktom oslanja se na nisko postolje na kojemu su raspeo, molitvenik i atributi pokajništva: lubanja, lanac, flagelantski bič i pješćani sat. U prednjem planu naslikano je muško truplo u raspadajućem stanju, prekriveno granjem. Osim aluzije na prolaznost života, mrtvo tijelo ilustrira ključni događaj iz svetičina života koja je, pronasavši u šumi usmrćenog zaručnika, odbacila dotadašnji način života i pristupila Redu franjevačke trećoretkinje. Slika je vjerojatno nastala između 1759. i 1764., kada je obnovljena crkva posvetio biskup Gašpar Negri.

Slika Vizija sv. Antuna Padovanskog, nalazi se na mramoriziranom oltaru posvećenom sv. Antunu Padovanskom. Bogorodica koja pruža sv. Antunu Padovanskom Dijete, lebdi na oblaku, okružena anđelima. Ispod nje kleči, na kamelenoj stubi, sv. Antun u franjevačkom habitu, obraćajući joj se raširenih ruku patetičnim izrazom i gestom. U prednjem planu su dva putta koji sjede i čitaju knjigu te svečev atribut - ljiljan.

Slika je rad nepoznatog autora, nastala 1658. godine, prema narudžbi Jeronima Flanginija, što nam potvrđuje nepotpun teško čitljiv natpis u lijevom donjem uglu, koji je došao na vidjelo nakon restauracije. Kapelu u kojoj je smješten oltar s navedenom oltarnom slikom dao je 1659. godine sagraditi kao svoj zavjet Jeronim Flangini, vlasnik Pazinske knežije.

Mletački trgovci

Braća Antonio i Jerolim Flangini, bogati mletački trgovci, kupili su 1644. godine Pazinsku knežiju. Poslije smrti brata Antonija, Jerolim je ostao jedinim vlasnikom Knežije (do 1660.). Živio je u Mlecima i priznavao se podanikom austrijskoga cara.

Oltarna slika Bogorodica od Karmela s Djetetom na prijestolju, nepoznatog slikara iz početka 18. stoljeća, nakon restauracije, vraćena je na treći mramorni oltar lijevo, na kojem je stajala do sredine 19. stoljeća. Bogorodica, ogrnuta plaštem s pozlaćenim rubom, drži u naručju Dijete koje grli i prisljanja obraz uz njeno lice. Kao slikarski predložak poslužila je glasovita slika Bogorodica Pomoćnica (Maria Hilf), njemačkog renesansnog slikara Lucasa Cranacha iz 1537., izložena u katedrali sv. Jakova u Innsbrucku. Narudžba slike povezuje se s jačanjem pobožnosti Gospe Karmelske i osnivanjem istoimene bratovštine u Pazinu 1703. godine.